

Osmanlı Seferlerinde Olağandışı Bir Kışlak: Kastamonu

Kastamonu: as a Unusual Kışlak of Ottoman Military Campaigns

M.Yaşar Ertuş*

Özet

1584 yılında Kırım'daki gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti, Sadrazam Osman Paşa komutasında Kırım'a sefer düzenlemiştir. Ancak, bu sefer Osmanlı savaş organizasyonu açısından olağandışı bir sefer olarak dikkat çekmektedir. Osmanlı ordusu, seferlere bahar ayında çıkmasına rağmen bu sefere kışın çıkmış olması ilginçtir. Bunun yanı sıra İstanbul'dan hareket eden ordunun Bolu ve Kastamonu güzergahı gibi ulaşım imkanları oldukça zor olan bir yol üzerinden Sinop'a ve buradan deniz yolu ile Kırım'a geçirilecek olması ise diğer bir handikaptır. Soğuk hava, karlı ve çamurlu yollar, barınma problemi ve deniz ulaşımı için mevsimin uygun olmaması gibi faktörler göz önüne alındığında bu seferin pek de normal olmadığı görülmektedir. Tüm olumsuz şartlara rağmen, Osmanlı ordusu, Kasım ayı ortalarında İstanbul'dan çıkarak Aralık ayının sonunda büyük güçlükler içinde Kastamonu'ya ulaşmıştır. Osmanlı sınırlarından çok uzakta bir iç şehir olmasına rağmen Kastamonu, askeri teamüllere uymayan bu sefer sebebiyle yaklaşık üç ay gibi uzun bir süre boyunca olağandışı bir kışlak olarak kullanılmıştır. **Anahtar Kelimeler:** Kastamonu, Kışlak, Sefer, Özdemiroğlu, Osman Paşa

Abstract

In 1584, the Ottoman state has organized a military campaign under the direction of Grand Vizier Osman Pasha because of the events occurred in Crimea. However, this campaign was very interesting for not being a usual organization that ever happened. The Ottoman army has commenced the expedition at the season of winter. Besides, it was a handicap to use the Bolu-Kastamonu direction in order to get reached Sinop and then to the Crimea by the armed forces which started the journey from İstanbul via sea. When, such factors as the cold weather, the snowy and muddy roads, sheltering and unsuitable season to were considered, it is easily argued that the journey is a very unusual one. Despite all the difficult conditions, Ottoman armed forces, took the

---

* Yrd.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kınıklı Kampüsü/
Denizli, myertas@pamukkale.edu.tr

departure in mid-November and arrived at Kastamonu at the end of December after dealing with great obstacles. Although Kastamonu was an inner city and very far from the Ottoman frontiers, it had been used as a kışlak for the armed forces for three months, and it has not suitable with the ongoing military traditions.

Keywords: Kastamonu, Winter Quarters, Military Campaign, Osman Pasha, Ozdemiroglu

Giriş

Uzun süren savaşlarda bazı askeri ve siyasi sebeplerden dolayı Osmanlı ordusu dağılmayarak sınıra yakın uygun yerlerde kışı geçirmektedir. Osmanlı askeri literatüründe kışlak olarak geçen bu uygulama, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin sefer zamanlarındaki en önemli problemlerinden birisidir. Çünkü kış şartlarında üç dört ay gibi uzun süreli olarak çok sayıdaki asker, yerleşim merkezlerinde konaklama ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması oldukça ciddi bir organizasyonu gerektiriyordu.

Osmanlı seferlerinde ordunun konaklama ve beslenme ihtiyaçları, nüzul emini idaresinde hazırlanan menzillerde karşılanıyordu. Menzillerdeki gerekli altyapının hazırlanması ve ordu iâşesinin temin edilme işlemi ise aylar önce başlatılıyordu. Bu uygulama ile Osmanlı ordusunun sefer zamanlarındaki konaklama ve beslenme ihtiyaçlarının problemsiz bir şekilde yürütülebilmesi amaçlanmaktaydı. Kışlaktaki Osmanlı ordusunun barınma ve iâşe meselesi daha karmaşıktır. Çünkü, kışlaklarda, normal dönemlerde belirli bir sürece yayılan hazırlık aşaması bulunmamaktadır. Orduya kış mevsimi boyunca gerekli olan gıda maddelerinin temini umumiyetle, kışlak olarak belirlenmiş kaza veya şehrin civarından toplanması gerekiyordu. Bu da kışlak seçilen bölge insanını güç durumda bırakıyordu. Dolayısıyla, askeri birliklerin uzun süreli olarak yalnızca bir şehir ve çevresinde kışlaması toplumsal bir huzursuzluğa yol açabiliyordu. Şehir sakinlerinin huzursuzluğunun yanı sıra, askerlerin ve orduya ait yük ve binek hayvanlarının barınacakları mekân ihtiyacı da en büyük problemlerdendi.

Bu problemlerden dolayı, kışlak yerinin seçimi çok önemliydi. Kışlağın, hem askeri birliklerin taleplerini karşılayabilecek kapasitede olması hem de sınır bölgelerinin güvenliğini sağlayabilecek bir yerde bulunması gerekmektedir. Askeri taleplerin karşılanması için de kışlak yerinin ikmal işlerinin yürütülebileceği kara veya su yolları üzerinde bulunması önemlidir.

Bu çalışmada, yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, 1584 yılında Osmanlı ordusunun Kastamonu'yu kışlak olarak kullanmasının sebepleri üzerinde durulacaktır. Bu hususta cevaplandırılması gereken birçok soru bulunmaktadır: Osmanlı ordusu teamüllere aykırı olarak neden kış mevsiminde sefere çıkmıştır? Niçin Kastamonu kışlak olarak seçilmiştir? Kastamonu'daki askeri birliklerin konaklama ve beslenme ihtiyaçları nasıl karşılanmıştır? Kastamonu'nun askeri bir kışlak olarak özellikleri nelerdir?

Kastamonu Nasıl Kışlak Oldu?

1584 yılındaki seferin asıl sebebi Kırım'daki karışıklıklar olarak görünmektedir. Kırım Hanı, II. Mehmet Giray'ın, Osmanlıların Kafkas bölgesinde İranlılarla yaptığı mücadelelerde gerekli desteği vermemesi onun gözden düşmesine ve azledilmesine yol açmıştı. II. Mehmet Giray'ın yerine II. İslam Giray tahta geçirildi. Kırım olaylarını çözümleyen, Osman Paşa, İstanbul'a geldikten sonra Mehmet Giray'ın oğlu Saadet Giray, Bahçesaray'a saldırarak şehri yağmaladı ve Osmanlı ordusu ile çatışmaya girdi. Kırım'daki bu başkaldırı Osmanlı yöneticilerini harekete geçirdi ve henüz Kefe'den İstanbul'a dönmüş olan Özdemiroğlu Osman Paşa, Kırım meselesini halletmek için yeniden görevlendirildi.¹

1584 seferinde izah edilmesi güç birçok tuhaflık var. Bunlardan ilki sefere kışın çıkılmış olmasıdır. Savaşlar iklime bağlı olarak havaların ısındığı zamanlarda yapılır ve kış geldiğinde bir barış anlaşması imzalanmış gibi ordular kışlık konaklarına çekilirdi. Çünkü soğuk hava, çamur ve bataklıkla dönüşen toprak yollar, barınma sıkıntıları, evlerine dağılmış askerlerin toparlanarak seferber edilmesinin güçlükleri ordunun hareket kabiliyetini ve moral gücünü büyük oranda düşürmekteydi. Hiçbir devlet ordusunu böyle bir riske atmaya cesaret edemezdi. Bu sebeple, geçmişteki devletler, askeri seferlere hem stratejik ve hem de taktik olarak bahar ayında çıkmışlardır. Osmanlı Devleti'nde de savaş kararı verildikten sonra kış aylarında seferberlik emirleri çıkarılır ve ordunun nevrüzde toparlanması istenirdi.² Bu süre aynı zamanda bahar ayında sefere katılacak olan eyalet askerlerine ve merkez ordusuna idari, malî ve lojistik hazırlıklarını tamamlamak için verilmiş bir dönemdi.

İkinci tuhaflık ise, Osmanlı yönetimi ve Osman Paşa gibi yaşlı ve tecrübeli bir devlet adamı tarafından, her ne kadar Ağustos ayında seferberlik emirleri verilse de, askerlerin toparlanmasının bir iki ayda ancak tamamlanacağı ve sefer yürüyüşünün kış aylarına sarkacağı; askerlerin soğuk havada, karlı ve çamurlu yollarda hem de tali yol üzerinden Sinop iskelesine ulaştırılmasının ne kadar güç ve riskli olduğu; Sinop'a ulaşılsa da buradan Kefe'ye deniz yoluyla on binlerce askerlerin sevk edilemeyeceği gerçeğinin göz ardı edilmiş olmasıdır. Devleti idare edenlerin bu durumu bilmemesi mümkün mü? Elbette, devlet yetkilileri bu

¹ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî, (971-1003/1563-1595)*, I, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara 1999, 148-149; Solak-zâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, 2, haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989, s. 342-343; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, II, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1999,93; Yücel Öztürk, *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe, 1475-1600*, Ankara 2000, s. 46-47.

² Bu uygulama uzun süre değişmeden sürdürülmüş bir yöntemdi. Caroline Finkel, *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary 1593-1606*, Wien 1988, s.49; R. Murphey, *The Functioning of the Ottoman Army Under Murad IV, 1623-1639/1032-1049*, (Basılmamış Doktora Tezi) Chicago 1979, s.76-77; A. Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı (1123) 1711*, I, Ankara 1951, s.256; M.Yaşar Ertaş, "Osmanlı Devleti'nde Sefer Organizasyonu", *Osmanlı*, VI, Ankara 1999, s. 590-595.

durumun farkındalar. O halde, veziriazamı kış şartlarında bilinçli ve planlı bir sefer başlatmaya zorlayan sebep nedir? Bu sorulara, belgelere dayalı tam bir cevap vermek oldukça zordur. Yine de bir takım değerlendirmeler yapılabilir.

Veziriazamın Anadolu'ya yönelik bir sefere çıkacağına dair ilk belge, Kastamonu, Amasya, Kangırı, Çorum ve Canik beylerine asker için toplanacak zahire ile ilgilidir. Bu hükümde ne seferin nereye yapılacağı ne de hangi güzergâhın takip edileceğine dair bir kayıt yoktur. Ancak kazalardan toplanan zahirenin Sinop iskelesinde biriktirilmesi talebi seferin Kırım'a yönelik olduğunu desteklemektedir³. 20 Ağustos 1584 tarihli diğer bir hükümde, Osman Paşa'nın Amasya tarafına uğrayacağı ifade edilmiş ve Kastamonu'dan hiç bahsedilmemiştir⁴. İstanbul'dan gönderilen bu fermanlardan, Osman Paşa'nın Kastamonu'da kışlamak veya burayı bir üs olarak kullanma gibi bir niyetinin olup olmadığı anlaşılmıyor. Ancak, hemen bir ay sonraki hükümle de seferin yönünün Kastamonu olduğu açıkça belirtilmiştir⁵. Bu verilerde veziriazamın Kastamonu'da kışlayacağına dair bir ipucu olmamakla birlikte sefer emri gönderilen eyalet askerlerinin Kastamonu'da orduya katılmalarının istenmesi⁶ burada kısa bir süre de olsa konaklanacağını gösterir. Mustafa Selânikî ise, Kastamonu'da kışlama kararının Bolu ve Gerede taraflarında büyük sıkıntı çekilmesi ve pek çok insanın ölmesi, hayvanların telef olması üzerine alındığını belirtmektedir⁷.

Yine Ekim aylarının başında Kaptan Paşa'ya hitaben yazılan fermanla “*derya zamanın kalmadığı*” açıkça zikredilmiştir⁸. Bu durum, Osmanlı yöneticilerinin ordunun deniz yolu ile Karadeniz'den geçilmesinin büyük bir problem teşkil edeceğini; Sinop ve Samsun iskelelerine yakın bir yerde kışlama ihtimalinin yüksekliğinin farkında olduklarını gösterir. Sefer hükümlerindeki, veziriazamın Kastamonu'ya gideceği bilgileri dikkate alındığında ise, Osman Paşa'nın daha İstanbul'dan çıkmadan Kastamonu'da kışlamak niyetinde olduğu fikri güçleniyor. Bununla birlikte, ordunun Kastamonu'da kışlayacağı

³ “Kastamonu sancağındaki kadılara hüküm ki, hâlâ veziriazâm Osman Paşa ile sefer-i hümâyûna giden asâkir-i İslâm için bundan akdem her hânedan ikişer kile arpa ve bir kile un cem ve tahsil olunmak fermân olmağın, cem olunub bir mikdarı Sinop İskelesi'nde cem olup” (*Mühîme Defteri (MD)*, 53, 133/85).

⁴ “Osman Paşa asâkir-i mansûre ile Amasya tarafına müteveccih olmuşdur” (*MD*, 53, s.138/399).

⁵ “İd-i şerifden sonra çıkub Kastamonu'ya teveccüh etmek üzere”, (*MD*, 53, 175/510).

⁶ Süred beyine gönderilen hüküm için bkz. (*MD*, 53, 176/514).

⁷ Selânikî Tarihi'nde, Osman Paşa'nın durumun vehametinden dolayı Kastamonu'da kışlamanın uygun olacağı ve ordunun bir adım atmaya mecali olmadığı yönündeki arzı üzerine padişahın bu doğrultuda ferman çıkardığı ifade edilmektedir. (*Tarih-i Selânikî*, I, 152. İ.Hami Danişmend, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 3, İstanbul 1972, 79)

⁸ “hâlâ deryanın zamanı kalmayub mevsimi mürûr eylemek karib olmağın”, (*MD*, 53, 170/497)

Üsküdar'dan hareketin 17. gününde, 19 Kasım 1584 tarihinde kesinleşmiştir⁹.

1584 yılındaki bu olağandışı sefer, doğal olarak döneminde de şüpheyle karşılanmıştı. Hârimi'nin eserinde, kış bastırdıktan sonra hem karada hem de denizde sefer açılmasının o zamana kadar misli görülmemiş bir şey olduğu için birtakım itirazlar ve dedikodulara yol açtığı ifade edilmiştir¹⁰. Selânikî Tarihinde de, bu seferin olağandışılığı karşısında insanların şaşkınlığı dile getirilmiştir: “*bu bâbda ukalâ ü ebl-i hûş deng ü bayrân kaldular ki nice mümkündür ve ne vechile olsa gerek. Ve me’âl ve netîce bu seferden nedür? Ba-husûs bu uslûb ve ka’ide üzere her kişi mübimmatına mukayyed olmakda*”.¹¹

Osman Paşa'nın sağlığı ile ilgili söylentiler ve tarih kitaplarındaki bilgiler, paşanın asıl amacıyla ilgili spekülasyona sebep olmaktadır. Peçevi Tarihinde, Kırım hadisesi üzerine, padişahın “*bu fitnenin de defî senin isabetli önlemlerle mümkün olur*” diye Osman Paşa'yı Kefe üzerine serdar tayin ettiğinde paşanın sağlık sebebiyle bu görevi olumlu karşıladığı belirtilmektedir. Aynı yerde, “*zaten İstanbul'un havası nazîk vücuduna biç de iyi gelmediğinden, bir gün önce başkentten ayrılmaya çalıştı*” ifadelerine yer verilmektedir¹². Solak-zâde de, paşanın İstanbul'dan ayrılarak taşraya gitmek arzusunda olduğunu belirtmiştir. “*Dört beş ay miktar, der-i devlette sadaret hizmetini eda edip, sonra taşra gitmek arzusunda olmakla, o yılın güz mevsiminde Kastamonu canibine revan oldular*”.¹³ Her iki kaynaktaki bilgiler dikkate alındığında sefer öncesinde, Osman Paşa'nın sağlık problemi olduğu görülmektedir. Hatta rahatsızlığı sebebiyle İstanbul'dan ayrılarak daha uygun bir yere gitmeyi arzuladığı anlaşılmaktadır. Kış şartlarına bakılmaksızın sefere çıkılmasını, devlet adamlarının bilgisizliğine ve tecrübesizliğine bağlamak mümkün olmadığına göre, paşanın sağlık problemi ve Kırım isyanını Kastamonu üzerinden çözme planlarıyla bağlantılı olduğunu düşünebiliriz. Zaten, Osman Paşa Kastamonu'da kışlarken Ferhat Paşa'yı Kırım'a göndermiş ve Kırım hadisesini Kastamonu'da iken çözmeye çalışmıştır.

Ordunun İstanbul'dan Hareketi ve Kastamonu'ya Gelişi

Serdar-ı Ekrem otağı ve ağırlıklar İstanbul'dan 8 Şevval (13 Ekim)'de Üsküdar'a taşındıktan sonra, veziriazam da bir gün sonra Üsküdar'a geçmiştir¹⁴.

⁹ MD, 53, 221/637, 16 Za 992 (19 Kasım 1584). Mustafa Selaniki ise bu tarihi evâil-i Zilkade olarak göstermiştir. (*Tarib-i Selaniki*, I,152).

¹⁰ Danişmend, *ayn eser*, 78.

¹¹ *Tarib-i Selaniki*, I, 148.

¹² *Peçevi Tarihi*, II,94.

¹³ *Solak-zâde Tarihi*, 2, 343.

¹⁴ Veziriazamın Üsküdar'a geçiş tarihi hakkında muasır kaynaklarda farklılıklar görülmektedir., Kühü'l-Ahbar'da, Gonca-ı Bağ'da ve Peçevi'de Osman Paşa'nın Üsküdar'a geçiş tarihini 10 Şevval (15 Ekim) olarak gösterirken, Mustafa Selaniki, 20 Şevval (25 Ekim) şeklinde ifade etmiştir. Ancak, Bekir Kütükoğlu, bu tarihin bir gün daha erken olduğunu belirtmiştir. (*Peçevi Tarihi*, I, 94; *Tarib-i Selânikî*, I, 149; Danişmend, *ayn eser*, 78; Bekir Kütükoğlu,, *Osmanlı-Iran Siyasi Münasebetleri*, İstanbul 1993, s.146-147.

Üsküdar'da 18 gün kaldıktan sonra 27 Şevval'de (1 Kasım) Anadolu istikametine hareket etmiştir¹⁵. Osman Paşa'nın, Hârîmî'nin ifadesine göre Kurban Bayramı'nda sonra Kastamonu'ya girdiği kaydı esas alan Danişmend, tahmini olarak ordunun şehre girişini 15 Zilhicce 992 (18 Aralık 1584) olarak tespit etmiştir. Ancak, mühimme defteri kaydına göre ordu, 16 Zilhicce 992 (19 Aralık 1584) tarihinde Kastamonu sınırına¹⁶ ve 18 Zilhicce (21 Aralık) de ise Kastamonu'ya ulaşmıştır¹⁷. Osman Paşa'nın Kastamonu'dan ayrılışı ise 8 Rebiülahir 993 (9 Nisan 1585). Yukarıdaki bilgilere göre Veziriazam Kastamonu'da 109 gün (yaklaşık 3,5 ay) kalmıştır. Kastamonu, bu süre içinde Osmanlı Devleti'nin bir nevi başkenti konumuna yükselmiştir. Serdar-ı Ekrem Osman Paşa, ferman yazdırmak maksadıyla İstanbul'dan beş bin tuğralı ahkam kağıdını yanında sefere götürmüştü,¹⁸ Divan-ı Hümayun'u bu şehirde toplamış ve alınan kararlar doğrultusunda burada idari, mali ve askeri konularda fermanlar kaleme aldirarak ilgili makamlara göndermiştir.¹⁹

Serdar-ı Ekrem Kastamonu'da bulunduğu sırada Kırım'a gönderilen Ferhat Paşa'nın çabası ile Kırım'daki isyan bastırılmıştır. Kırım'daki olayların durulması üzerine Veziriazam Mart ayı içinde İran Seferi'ne tayin edilmiştir. Harimi, Osman Paşa'nın İran serdarlığına tayiniyle ilgili hatt-ı hümayunun 15 Mart 1585 tarihinde Kastamonu'ya ulaştığını ifade etmektedir.²⁰ Serdar-ı Ekrem Özdemiroğlu Osman Paşa, şehirden ayrılmadan önce İran Seferi'nin hazırlıklarına başlanmış, gerek ordu iaşesi temin edilmesi gerek savaş kuvvetlerinin Erzurum'da toparlanması için seferberlik başlatılmıştır.

Kastamonu'dan sonra 22 gün Amasya'da, 20 gün Tokat'ta ve daha sonra

¹⁵ Danişmend, veziriazamın 10 Şevval'de (15 Ekim) Üsküdar'a geçtiğini kabul ederek 18 gün burada konakladığını ve 29 Şevval'de (3 Kasım) buradan ayrıldığını kaydeder (Danişmend, *aym eser*, 79). Ancak, Hârîmî'ye istinaden Kütükoğlu, bu tarihi 27 Şevval (1 Kasım) olarak gösterir. B.Kütükoğlu, *aym eser*, s.147.

¹⁶ Zeyton kadısına gönderilen hükmün üzerinde "sınır-ı Kastamonu" kaydı bulunmaktadır. (MD, 53, 224/645).

¹⁷ Sefer sırasında tutulan 53 numaralı defterde, Ordunun Kastamonu sınırında olduğuna dair kayıt 16 Zilkade (19 Kasım) olarak; Kastamonu'da olduğuna dair kayıt ise 18 Zilkade/21 Kasım (Kangırı sancakbeyine gönderilen hükümde "der-Kastamonu" kaydı bulunmaktadır. MD, 53, 229/609) olarak yazılmıştır. Ancak, bu tarihler yanlış olarak kaydedilmiştir. Çünkü Kurban Bayramının Zilhicce ayının 10.günü (13 Aralık) olduğu ve veziriazamın Kurban Bayramı'nda Araç'ta bulunduğu dikkate alındığında, bu yanlışlığın Mühimme kayıtlarını tutan kâtipten kaynaklandığını ve kâtibin içinde bulunduğu ayı karıştırarak Zilhicce yerine Zilkade yazmış olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

¹⁸ *Tarih-i Selânikî*, I, 150.

¹⁹ Osmanlılarda, sadrazam serdar-ı Ekrem sıfatıyla sefere gitmesi halinde önceden tuğrası çekilmiş "beyaz tuğralı ahkam kağıtları" hazırlanıp verilir ve sefer sırasında yazılan fermanlarda bunlar kullanılırdı. (Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, (Diplomatik), İstanbul 1998, s.116-117).

²⁰ B. Kütükoğlu, *aym eser*, s. 148.

bir süre Sivas'da kalan Serdar-ı Ekrem 5 Şaban'da (2 Ağustos) Erzurum'a ulaşmıştır. Erzurum'da toparlanan Osmanlı ordusu Eylül ayında Tebriz'i ele geçirdi. Ancak, Osman Paşa'nın sağlık durumu iyice ağırlaştı ve 4 Zilkade (27-28 Ekim 1585) günü yakalandığı anjin hastalandığından vefat etti.²¹ Osman Paşa'nın naşı Diyarbakır'a gönderilerek defnedildi.²²

Kastamonu'da Ordunun Barınma ve Beslenmesi

Özdemiroğlu Osman Paşa komutasındaki 10.000 yeniçeri, altı bölük halkı ve 1000 çavuşla birlikte hareket etmiştir.²³ Ordunun İstanbul'dan çıkışından önce Anadolu ve Rumeli'deki bazı beylere gönderilen fermanlarla orduya katılmaları istenmişti.²⁴ Üsküdar'dan itibaren orduya iştirak eden askerlerin sayısı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Savaş birliklerinin yanı sıra, çok sayıda bürokrat ve memurun da veziriazamla birlikte olduğunu biliyoruz. Osman Paşa, sefere serdar olarak çıktığı için devlet yönetim mekanizmasının önemli bir kısmı da sefere katılmıştı. Bu sebeple, Osman Paşa'nın maiyet mevcudunu tahmin etmek oldukça zordur.

Osmanlı Ordusu yalnızca savaş birliklerinden ve memurlardan müteşekkil değildi. Bunların yanı sıra, yük ve binek hayvanları da ordu mevcudunu kalabalıklaştırıyordu. Kışlak süresinde sıkıntı çekilmemesi için bu kalabalık kitlenin nerede barınacağı ve nasıl besleneceğinin programlanması gerekiyordu. Bu nedenle, daha Kastamonu'ya girilmeden önce Kastamonu ve kazalarının kışlak olarak özellikleri yerli idarecilerinin verdiği bilgilere göre değerlendirilmişti. Kastamonu kadısına gönderilen hükümde şehirde kışlamanın mümkün olup olmadığı, yeterli miktarda evin bulunup bulunmadığı, ordunun beslenmesi için zahire stokunun ne olduğu sorulmuş ve bu konuda cevap istenmiştir. Yine, şehre yakın köylerde ve kazalarda kışlak kapasitesi hakkında da bilgi istenmiştir.²⁵ Şehir kadısının cevabı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Bununla birlikte, sefer döneminde Kastamonu'da askerlerin barınabileceği çok sayıda han ve yaklaşık olarak da 1800 kadar ev bulunmaktaydı.²⁶ Kastamonu'da

²¹ Osman Paşa'nın ölüm günü çoğunlukla 4 Zilkade olarak kabul edilmekle beraber farklı tarihlendirmeler de yapılmıştır. (B. Kütükoğlu, aynı eser, s. 161; *Târih-i Osman Paşa*, (haz. Yunus Zeyrek), Ankara 2001, s. 89.)

²² B. Kütükoğlu, *aynı eser*, s. 163.

²³ *Tarîh-i Selâniké*, I, 149.

²⁴ İstanbul'dan ayrılmadan önce gönderilen sefere çağrı fermanlarında eyalet askerlerinin bir kısmının doğrudan Kırım'a gitmesi, bir kısmının da Kastamonu'da orduya katılmaları istenmişti. Niğbolu sancak beyine yazılan hükümde ise askerleriyle Üsküdar'da orduya katılması yönünde talimat verilmiştir. Niğbolu'dan katılacak askerlerin sayısı, Kütükoğlu tarafından yanlışlıkla 10.000 kişiden ziyade olarak gösterilmiştir (B.Kütükoğlu, *aynı eser*, s.46). Halbuki, bu konuyla ilgili hükümde onbin akçalık tıardan ziyade tıarı olanların sefere iştirakleri istenmiştir. (MD, 53, 175/509).

²⁵ MD,53, 221/637.

²⁶ Kastamonu'da düşünüldüğü kadar ev olup olmadığı hakkında bir bilgi olmasa da 1582 tahririnde şehir merkezinde 3205 nefer kayıtlıdır. Bunun 1624'ü hane ve 1332'si ise

kışlanmasına karar verilmesinden dolayı, veziriazam ve bir kısım asker şehirde kalırken askerin önemli bir kısmı da çevre kazalara dağıtılmıştı.²⁷ Mesela, sol ulufeciler Borlu (?) kazasına²⁸, Kapıkulu sipah ve silahtarları Daday, Çekenle ve Eflani kazalarına binek hayvanları ile birlikte gönderilmiştir.²⁹

Kastamonu merkezinde ve kazalarında askerler ve hayvanlar barındırılırken, Kastamonu halkına daha fazla sıkıntı ve zorluk yaşatmamak için yük hayvanları diğer sancak ve kazalara gönderilmiştir. Kazalara bölüştürülen yük hayvanlarının zahireleri yine o kaza halkı tarafından karşılanmak zorundaydı. Mesela, top araba bargirleri Tosya ve Saz kazalarına gönderilmişti. Kastamonu'ya kadar ordunun yükünü taşıyan develer ise yüklerini kışlağa boşalttıktan sonra Ankara, Kangırı ve Amasya sancaklarına yollanmıştır. Ankara'ya 60 katar (360 adet)³⁰, Kangırı'ya 40 katar (240 adet), Çorum'a 40 katar (240 adet), Amasya sancağına bağlı Gedagra kazasına 45 katar (270 adet) deve dağıtılmıştır. Çevre sancak ve kazalara dağıtılan toplam deve miktarı kesin olmamakla birlikte 1050'ye ulaşmaktadır. Bir devenin günlük tükettiği yem miktarının 4-5 kg. arpa ve 9 kg. saman olduğu³¹ düşünülürse Kastamonu'dan günlük yaklaşık 5 ton arpa ve 9 ton saman temin etme mükellefiyeti kalkmış demektir.

Ordu Kastamonu'da iken sonradan orduya katılmak için Kastamonu'ya gelen askeri birliklerin yük ve binek hayvanları şehre alınmayarak başka kazalara dağıtılmışlardı.³²

---

mücerret (Ahmet Kankal, *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*, Ankara 2004, s. 54.) ve geri kalan 249 kişi ise muaf kişilerdir. Muafaların birçoğunun da bir haneye sahip olduğu düşünüldüğünde Kastamonu'da yaklaşık 1800 kadar ev bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Yine, kışlak sırasında evlerin dışında çok sayıda askerin barınabileceği Acem Hanı, Beycüğez Hanı, Bey Çelebi Kervansarayı, Cem Sultan Bedesteni, Deve Hanı, Hacı Seyfi Kervansarayı, İsmail Bey Kervansarayı, Kapan Hanı ve Kurşunlu Hanı gibi çok sayıda büyük binalar bulunmaktaydı. A. Kankal, *aynı eser*, s. 205-211.

²⁷ Osman Paşa'nın şehirde nerede ikamet ettiğine dair kesin bir kayıt yoktur. Ancak, Serdar-ı Ekrem'in konaklayabileceği nitelikte Cebrail Mahallesi'nde valilerin ve mütesellimlerin ikameti için yaptırılmış bir saray bulunmaktaydı. A. Kankal, *aynı eser*, s. 44.

²⁸ MD, 53, 222/641.

²⁹ MD, 53, 230/662; 229/660

³⁰ Ankara'ya ilk önce 240 deve gönderilmiş, sonradan da bu sayı 360 deveye çıkarılmıştır. Develerin bakım ve beslenmesinde zorluk çekileceği düşünüldüğünden Ankara'ya bağlı Murtazaabad kadısına yazılan bir hükümlle, Ankara kazasına destek verilmesi istenmiştir. (MD, 53, 226/649)

³¹ M.Yaşar Erttaş, *Mora'nın Fetihinde Osmanlı Sefer Organizasyonu (1714-1716)*, (Marmara Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000, s. 132.

³² Sonradan Kastamonu'ya gelen eyalet askerinin yük ve binek hayvanları Niğde, Bor ve Develi Karahisar'a gönderilmiştir. (MD, 53, 256/742)

Kastamonu kışlağında en büyük problem hiç şüphesiz ordunun beslenmesini sağlamaktı. Sefer katılan binlerce insan mevcudu ve yük hayvanlarını besleyebilmek için büyük miktarda zahireye, gıda maddesine ihtiyaç duyulmuştu. Bu ihtiyacın karşılanması ise ciddi bir organizasyonu ve yetkililer arasında sağlıklı bir koordinasyonu gerektirmiştir. Kastamonu’da ordunun yiyecek ihtiyaçları iki yöntemle karşılanmaya çalışılmıştır. İlki sefere çıkarken, güzergâh üzerindeki kazalardan talep edilen nüzul zahiresi; ikincisi ise şehir ve köylerde yaşayan halktan doğrudan mal sahiplerinden ücretiyle yapılan alımlardır. Nüzul zahiresi savaş zamanlarında halka yüklenmiş olağanüstü bir yükümlülüktü. Önceden, devlet tarafından cins ve miktarı tayin edilmiş gıda maddelerinin, belirlenmiş menzillerde hazırlanması gerekiyordu. Avarızhaneler esas alınarak yapılan bu alımlarda devletin belirlediği fiyatlar ise cari fiyatlardan daha düşük olmaktadır. Bu şekilde Kastamonu halkından talep edilen nüzul miktarı her haneden ikişer kile arpa ve birer kile undu³³.

Nüzul zahiresinin toplanması, daha Kastamonu’da kışlamaya karar verilmeden önce Kastamonu ile diğer çevre kazalardan talep edilmişti. Kaza, nahiye ve köylerden toplanan zahire ise Sinop iskelesinden mahzenlere biriktirilecekti. Ancak, kış şartlarından dolayı Kefe seferinden vazgeçilerek ordunun Kastamonu’da kışlağa çekilmesi üzerine bu nüzul zahiresinin de Kastamonu’ya nakledilmesi emredilmişti.³⁴ Bunun üzerine birçok yerde nüzul zahiresi halktan alınarak mahzenlere depolanmış ve buradan Kastamonu’ya gönderilmişti. Kastamonu’dan toplanan zahirenin yanı sıra çevredeki kazaların nüzul kapsamında toplanan zahireleri de Kastamonu kışlağına istenmiştir³⁵. Herhangi bir problemle karşılaşmamak için de bu görev dergâh-ı âli çavuşlarının uhdesine verilmiştir.³⁶

Kastamonu kışlağı için, Kastamonu sancağına ne kadar nüzul zahiresi toplandığını tespit edebilmek için kaynaklarda böyle bir listeye ulaşmak gerekiyor. 1584 yılının hemen iki yıl öncesine ait tapu tahrir defterlerinde Kastamonu ve kazalarının hâne miktarlarını tespit etmek mümkün³⁷. Ancak, kazada oturan herkesin nüzul mükellefiyetinden sorumlu olmadığı gerçeğiyle

³³ Bu konuda geniş bilgi için bk. Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964; Ömer İşbilir, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997.

³⁴ “veziriazam ile sefer-i hümayuna giden asâkir-i İslâm zahiresi için bundan akdem her hânedan ikişer kile arpa ve birer kile un cem ve tahsil olunub Sinob iskelesine gönderilmek fermanın olunmuş idi. Hala reâyadan cem ve tahsil edub yanınızda dermahzen olduğu ilam eylediğiniz ecilden Kastamonu’ya gönderilmesin emr edüb”, Eflani ve Çekenle kadılarına yazılan hüküm, *MD*, 53, 257/749.

³⁵ Bafra kadısına ve Gedegra kadısına yazılan hüküm, *MD*, 53, 230/664; 232/669.

³⁶ *MD*, 53, 229/609.

³⁷ Bk. Ayşe Tosunoğlu, *Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993.

muaf hanelerin ortaya çıkarılması ve Kastamonu'da her gerçek hanenin kaç avarız hanesi olduğunun tespitinin yapılması gerekiyor. Kastamonu'nun kışlak olarak kullanıldığı seferden 27 yıl sonraki bir seferde Kastamonu kazasının avarızhane sayısının tespiti yapılmıştır.³⁸ Yaklaşık bir rakam çıkarmak için bu verilerden yararlanılabilir. Buna göre Kastamonu'da nüzula dahil olan 7961 gerçek hane var olup bu gerçek hane de 4177 avarızhaneye denk gelmektedir. 4177 avarızhanesi üzerinden hesap yapıldığında, 1584 yılı seferinde talep edilen tahmini zahire miktarı, (her haneden ikişer kile arpa ve birer kile un) 8534 kile arpa ve 4177 kile de undur. Bu değerlendirme ile kesin bir sonuca ulaşılmasa da bize Kastamonu'nun 17. yüzyıl başındaki nüzul yükümlülüğünün ne kadar olduğu hakkında önemli bir fikir verecektir.

Nüzul zahiresi, üç aylık Kastamonu kışlağı için yeterli değildi. Bu sebeple, Kastamonu merkezinden ve kazalarından piyasa fiyatıyla zahire ve gıda maddesi alınmıştı.³⁹ Zahire dışında Kastamonu kışlağı için, muhtelif yerlerden bal, yağ, et için koyun tedarik edilmişti. Mesela, Zeytun kazasından 100 batman bal (2309,5 kg); 100 batman sade yağ; Kangırı'dan da 1000 batman (23.094 kg) sade yağ, 100 batman (2309,5 kg) bal istenmişti. Kaza kadılarına gönderilen hükümlerde, bal ve yağ ürünleri olan kişilerin bizzat kendileri veya vekillerinin mallarını Kastamonu'ya getirerek, kışlakta satmaları istenmiştir. Hükümlerde bu işin mal sahipleri için bir ticaret vesilesi olacağı askerlerin de maişetlerini giderebilecekleri ifade edilmiştir.⁴⁰

Çevre kaza ve köylerden askerin ihtiyacı olan yağ, temin etmeye çalışılmışsa da kışlakda yağ kıtlığı yaşanmıştır. Yağ sıkıntısı, Sinop iskelesinde bulunan 180 ton civarında yağın 30 tonunun Kastamonu'ya getirtilmesiyle çözülmeye çalışılmıştır⁴¹ Ancak, ilerleyen günlerde özellikle Şubat ayının sonlarına doğru yağ sıkıntısı had safhaya ulaşmıştır. Bu sefer, veziriazam Kastamonu'daki bakkalları Sinop'a göndermek suretiyle meseleyi halletmeye çalışmıştır. Bakkallar Sinop'a ve Boyabat'a giderek ücreti mukabili yağ alıp, Kastamonu'ya getirerek askerlere satacaktı.⁴² Bununla birlikte, veziriazam Sinop'tan Kastamonu'ya yağ nakledilmesi için Taşköprü, Boyabat ve Turağan (Durağan) kazalarından toplam 100 katırın çıkarılmasını emretmiştir.⁴³

Osmanlı ordusunun diğer bir önemli tüketim maddesi de et idi. Et ihtiyacı

³⁸ Ö. İşbilir, *aym eser*, s. 238-239.

³⁹ “arpa ve samanları ve sâir me'kulatların narh-ı câri üzere aldırıp reâyaya teaddi ve rencide ettirmeyesin” (MD, 53, 229/660); “bulunan yerlerden narh-ı rûzi üzere” (MD, 53,225/648); “narh-ı câri üzere akçeyle tedarik ettirüb” (MD, 53, 256/742).

⁴⁰ MD, 53, 225/647; 224/645

⁴¹ Bu yağ Sinop iskelesine Kefe tarafından getirilmiştir (Kaputan Paşa'ya yazılan hüküm, MD, 53, 232/670).

⁴² “Kapudan Pâşâ'ya ve Sinob kâdisına hüküm ki, hâlâ ordu-yı hümâyûnumda yağ bâbında muzayaka olmağın şehir bakkalarından bazıları irsâl olunmuşlardır buyurdum ki..”, (MD, 53, 256/744).

⁴³ MD, 53, 262/764; 262/765.

alınan canlı koyunların gerektiğçe kesilmesiyle karşılanıyordu. Bu sebeple, Kastamonu ve diğer kazalardan büyük miktarda koyun satın alınmıştır. Bölgeden ilk koyun alımı kurban bayramı vesilesiyle yapılmıştır. Kastamonu'ya varmadan Araç yakınlarında kurban bayramının geçirilmesi sebebiyle kurbanlık için Araç, Daday ve Eflâni kazalarından toplam 800 koyun tedarik edilmesi planlanmıştı.⁴⁴ Kastamonu'daki kışlak süresinde ise muhtelif yerlerden koyun talep edilmiştir. Mesela, Kangır'dan 5000, Çorum sancağından 2000 koyun alınması yönünde sancakbeylerine ferman gönderilmiştir. Bunların dışında Kastamonu'ya bağlı kazalardan "cağa yarar erkek koyun" satın alınmıştır.⁴⁵

Kaza	Koyun Miktar	Kaza	Koyun Miktar
Taşköprü	200	Daday	100
Köni	200	Devrekâni	200
Gökçeğaç	400	Eflâni	200
Göl	100	Sorkun	50
Boyabad	200	Merküre	130
Turağan	100	Araç	100
Çekenle	200	Sırt	100
Küre	200	Azdavay	100
Toplam Koyun Miktarı			2580

Kastamonu Kazalarından Kışlak İçin Talep Edilen Koyun Miktarı

Kastamonu kışlağındaki askerın ıaşesi için büyük gayret gösterilmesine rağmen birçok problemle karşılaşmıştır. Birçok kazada halk zahire vermemekte direnmiş ve zorluk çıkarmıştır⁴⁶. Bazı kazalarda ise ferman gönderilmesinin üzerinden bir aydan daha fazla geçmesine rağmen zahire tedarik edilememiştir.⁴⁷ Kastamonu kazalarında ise istifçiler daha yüksek fiyata satmak için mahsüllerini gizleyerek zahire teminini güçleştirmekteydiler.⁴⁸ Yine bir kısım idari problemler de zahire temininin aksamasına yol açmıştı. Ordu Kastamonu kışlağında iken Küre kadısı değişince, yeni kadı ile eskisi arasındaki sürtüşmeden dolayı zahirenin gönderilmesi gecikmiştir⁴⁹

Sonuç:

1584 yılında Kırım'daki isyanları bastırmak amacıyla düzenlenen sefer,

⁴⁴ MD, 53, 223/644.

⁴⁵ "taht-ı kazânızdan ta'yin olunan miktarı cağa yarar erkek koyunları tedârik edüp" (MD, 53, 226/650)

⁴⁶ 19 Safer 993 (20 Şubat 1585) tarihiyle Kastamonu, Göl, Merküre, Daday, Araç kadılarına yazılan hüküm (MD, 53, 256/745)

⁴⁷ "bundan akdem iki defa âdem gönderilmişdi ... şimdiye değin nesne gelmemiştir" (MD, 53, 240/696)

⁴⁸ MD, 53, 239/689

⁴⁹ MD,53, 230/663.

Osmanlı askeri tarihinde birçok açıdan eşine az rastlanır bir olaydır. Kırım'daki hadiselerin Osmanlı ordusunu veziriazam idaresinde bir sefere zorlayacak kadar büyük olup olmadığı tartışmalı iken kış ortasında böyle bir sefere kalkışılmış olması izahı zor bir girişimdir. Sefer kararı verildiğinde, İstanbul'daki birçok devlet adamı serdarın bu kararına akıl sır erdirememiş ve bu yüzden birçok söylenti ortaya çıkmıştı. Kırım'a bir seferin gerekli olduğu görüldüğünde veziriazam Osman Paşa'nın sefere çıkma konusundaki isteği, kendisinin sağlık problemleriyle ilişkilendirilmiştir. Savaş tecrübesi açısından, kış şartlarında hem kara hem de deniz yolu kullanımının hemen hemen imkânsız olduğunun bilinmemesi mümkün olmadığına göre söylentilerin doğru olma ihtimali epeyce fazladır.

Osmanlı seferlerinde ordunun kışlak için seçebileceği en son şehirlerden olan Kastamonu'nun kışlak olması, teamül dışı böyle bir seferle alakalıdır. Sınır bölgesinden oldukça uzak olan şehrin büyük bir askeri gücü birkaç aylığına da olsa barındırmak için yeterli altyapısı bulunmamaktadır. Kışlak boyunca, askerinin bir kısmının konaklayabileceği han ve kervansaray gibi binalar olsa da özellikle beslenme konusunda büyük problemlerle karşılaşmıştır. Sefer sebebiyle kazalardan nüzul zahiresi istenmiş olmasına rağmen kış şartları yüzünden zahireyi tedarik ve ikmalinde güçlükler yaşanmıştır. Veziriazam, üst düzey devlet erkani ve bir kısım askerlerin dışındaki askeri birlikler çevre kazalara dağıtılmıştır. Ordunun yük ve binek hayvanlarının barınma ve beslenme amacıyla gönderildiği yerler dikkate alındığında kışlağın yalnızca Kastamonu ile sınırlı olmadığı ve Orta Anadolu'ya yayıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, kışlak merkezi Kastamonu'dur ve Osmanlı Devleti bir müddet bu şehirden yönetilmiştir.

Kaynakça

- Danişmend, İsmail Hami, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 3, İstanbul 1972.
- Ertaş, M.Yaşar, “Osmanlı Devleti’nde Sefer Organizasyonu”, *Osmanlı*, VI, Ankara 1999, s. 590–595.
- Ertaş, M.Yaşar, *Mora’nın Fetbinde Osmanlı Sefer Organizasyonu (1714–1716)*, (Marmara Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000.
- Finkel, Caroline, *The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary 1593–1606*, Wien 1988.
- Güçer, Lütfi, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964.
- İşbilir, Ömer, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri*, (İstanbul Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1997.
- Kankal, Ahmet, *Türkmen’in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyullar Arası Şehir Hayatı)*, Ankara 2004.
- Kurat, A. Nimet, *Prut Seferi ve Barış (1123) 1711*, I, Ankara 1951.
- Kütükoğlu, Bekir, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri*, İstanbul 1993.
- Kütükoğlu, Mübahat, *Osmanlı Belgelerin Dili, (Diplomatik)*, İstanbul 1998.
- Murphey, Rhoads, *The Functioning of the Ottoman Army Under Murad IV, 1623–1639/1032–1049*, (Basılmamış Doktora Tezi) Chicago 1979.
- Öztürk, Yücel, *Osmanlı Hâkimiyetinde Keefe, 1475–1600*, Ankara 2000.
- Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, II, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1999.
- Selânikî Mustafa Efendi, *Tarîh-i Selânikî, (971–1003/1563–1595)*, I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 1999.
- Solak-zâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, 2, haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989.
- Tosunoğlu, Ayşe, *Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993.